

МАРИЈА К. ТАНАСКОВИЋ*

Универзитет у Крагујевцу – Педагошки факултет, Ужице

МИШЉЕЊА УЧИТЕЉА О СОПСТВЕНИМ КОМПЕТЕНЦИЈАМА ЗА НАСТАВУ МУЗИЧКЕ КУЛТУРЕ УСМЕРЕНУ НА ТРАДИЦИОНАЛНЕ МУЗИЧКЕ САДРЖАЈЕ

Апстракт: Један од циљева наставе музичке културе јесте да упозна ученике са музичком баштином сопственог народа. У датом процесу улога учитеља веома је битна. Стога учитељ мора поседовати музичке и методичке компетенције, јер учениково савладавање градива зависи од учитељевог знања, вештине да знање пренесе и његове оспособљености да одабере адекватне наставне садржаје, методе и стратегије репрезентовања садржаја, у складу са *Програмом наставе и учења* и уџбеником који користи.

У раду је представљено истраживање спроведено на узорку учитеља ($n = 641$) на територији Републике Србије, чији је циљ био да испита мишљења учитеља везана за њихове музичке и методичке компетенције за реализацију наставе музичке културе усмерену на традиционалне садржаје. Коришћене су дескриптивна и метода теоријске анализе, а од истраживачких техника анкетирање и анализа садржаја. Резултати показују да је велики број учитеља мишљења да није у довољној мери компетентан за наставу музичке културе усмерену на традиционалне садржаје. Такође, највећи број испитаника за обраду традиционалних садржаја користи уџбеник и додатне изворе и мишљења је да је потребно да унапреди компетенције у овој области. Закључак је да би традиционални садржаји требало да буду доступнији и да би требало унапредити иницијално образовање (осавремењивањем силабуса факултета) и професионално усавршавање учитеља у овој области. Методичке импликације рада односе се на потребу за допуном *Програма наставе и учења* постулатима *Васиљевић методе* и традиционалним музичким садржа-

* zmajaaa@gmail.com

јима, усмеравање аутора уџбеника да се одлуче за систем који јача национални музички идиом у раду са децом, те повећање броја часова музичке културе у школи.

Кључне речи: *учитељ, национално васпитање, настава музичке културе, традиционални садржаји, компетенције.*

Увод

Традиција (лат. *traditio*) представља процес преношења и одржавања идеја, вредности, начела, образаца и модела са генерације на генерацију, усменим или писаним путем. То је „вишезначна категорија која има своја социолошка, културолошка, филозофска, антрополошка, религијска и друга одређења. Представља скуп вредности, идеја, норми, обичаја и образаца понашања који су садржани у 'историјском памћењу', културном идентитету појединаца, група, народа и човечанства. Традиција и обичаји у животу једног народа, поред језика и религије, вероватно најпресудније утичу на стварање и очување етничког идентитета те заједнице” (Vukićević, Golubović Ilić, Stanojević, 2016: 169). Неговање традиције и традиционалних вредности сопственог народа уз уважавање и проучавање традиција других народности доприноси бољем разумевању друштва, што је нарочито значајно ако се узме у обзир чињеница да је данашње друштво захваћено глобализацијским процесима, који доводе до кризе идентитета и културе и нарушавају традиционалне вредности и појединца и нације, незаменљиве за развој најмлађих генерација, јер представљају културну баштину и ресурс који може бити од велике користи у процесу њиховог учења. Стога је битно омогућити неговање специфичних националних и индивидуалних вредности, имајући у виду да се „субјективно осећање о истоветности и континуитету неке особе са својом нацијом формира свесним, слободним и добровољним избором и усвајањем најзначајнијих традиционалних вредности. Без националне свести нема ни националног идентитета, без слободног и добровољног усвајања и избора традиционалних вредности своје нације такође нема националног идентитета” (Bazić, 2007: 39). Национални идентитет се формира „у процесу социјализације управо прихватањем националних вредности – језика, културе, вере, традиције, обичаја” (Šuvaković, 2010: 132). У овом процесу важну улогу има и упознавање и усвајање народне и уметничке музике.

Очување сопствене традиције један је од највећих националних интереса и важнијих задатака васпитно-образовног процеса, који „непосредно учествује у социјалној и културној репродукцији друштва и, истовремено, има једну од кључних улога у стварању основа за формирање културног идентитета учесника образовног процеса” (Trifunović, 2015: 31). На важност неговања културе и развијање националног идентитета указује се у *Закону о основама система образовања и васпитања*, где се као један од циљева образовања и васпитања издваја

„развијање личног и националног идентитета, развијање свести и осећања припадности Републици Србији, поштовање и неговање српског језика и матерњег језика, традиције и културе српског народа и националних мањина, развијање интеркултуралности, поштовање и очување националне и светске културне баштине” (*Zakon o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja*, 2017: 7).

Значајно место у реализацији националног васпитања има музика. С обзиром да има позитивно дејство на емоционални, али и на остале аспекте човекове личности, може имати веома значајну улогу и у васпитању. „Настава музичке културе са својим садржајима – традиционалним песмама и играма српског и других народа, српским патриотским песмама, духовном и уметничком националном музиком – омогућава усвајање знања, развијање љубави, позитивних ставова и уверења према свом народу и земљи, али и према другим народима” (Belojica Pavlović i Cicović Sarajlić, 2018: 12). „Ученици кроз обраду – тумачење и разумевање народног музичког материјала, добијају драгоцене податке о својој традицији и наслеђу, што свакако може утицати и на изградњу личног, социолошког, културалног, те и националног идентитета” (Branković, 2022: 28–29). На овом месту требало би истаћи став Зориславе Васиљевић, да би „настава у млађим разредима основне школе требало да се наслања на традиционалну музику, на напевима музичког наслеђа које дете може својим гласићем да подржава, како би надокнадило све оно што му је пре тога, у породици, било ускраћено, а затим да од те и такве песме и музике крене према Европи и свету” (Vasiljević, 1997: 225). Ауторка такође наводи да би деца требало да науче пре свега народне песме свог културног наслеђа, јер је поставка „тонских висина и ритма у уској вези са тонским, мелодијским и хармонским, као и ритмичким музичким карактеристикама једног подручја или једне земље” (Vasiljević, 2006: 38). Овакав став подржавају многи домаћи аутори (Branković, 2022; Kodela, 2011; Kodela i Mandić, 2016; Miletić i Stošić, 2016; Nikšić, 2022; Nikšić i Čekić Stošić, 2023), који сматрају да је народна песма основно наставно средство за подстицање свих видова музичких способности и да је у млађем школском узрасту њена улога вишеструка. Кодела истиче да би „традиционална песма у музичкој настави требало да има много шире и значајније место, посматрано са стручног, васпитног, педагошког, социолошког, културолошког и историјског аспекта, како би кроз процес основношколског образовања и васпитања знатно више утицала на развијање опште културе и схватање значаја очувања традиционалног наслеђа” (Kodela, 2011: 292). Народна песма има утицај на очување колективног и личног националног и културног идентитета (Branković, 2022: 32). Такође, веома је битно истаћи да традиционални садржаји музике, а нарочито народна песма, имају неизоставну улогу у стварању такозваних *звучних наслага* које су битне за музички развој појединца. „Звучне насlage настају управо у примању садржаја, што се протеже у прераду звучног материјала, а затим његовог претварања у организовану и наменску основу за даљи рад. Звучне насlage резултат су рада у процесу примања садржаја и предиспозиција за процес обраде садржаја” (Miletić i Stošić, 2016: 274).

Главни актери у настави музичке културе у млађим разредима основне школе су учитељи. Јасна Шулентић Бегич примећује да учитељи, „уз то што су учитељи читања, писања, рачунања, некад цртања, а данас ликовне културе, тјелеснога одгоја и свега осталог што дјеци треба пружити у примарном образовању, они су и учитељи гласбе. Кад је нетко тако 'свестран', оправдано је запитати се о могућој и стварној дубини те 'свестраности'" (Šulentić Begić, 2016: 56). Шулентић Бегич наводи још једну тешкоћу са којом се учитељи суочавају у току музичког оспособљавања – „на учитељски се студиј уписују студенти различитих гласбених способности, настава се одвија у великим скупинама и ограниченога је трајања. Све је то у супротности са природом учења гласбе. Од студената се ипак очекује да стекну компетенције потребне за поучавање гласбе, што значи да би требало да поседују и компетенције за пјевање, свирање, слушање гласбе, елементе гласбене креативности и гласбене игре" (Šulentić Begić, 2013: 267). Овакву тврдњу поткрепљују и резултати истраживања домаћих аутора (Miletić i Stošić, 2016; Nikolić, 2015; Nikšić, 2023; Sudzilovski i Ivanović, 2014). Стога се поставља питање музичких и методичких компетенција учитеља када је у питању област музике и, нарочито, реализација наставе када је реч о традиционалним музичким садржајима.

Наставничке компетенције су „капацитет појединца који се исказује у вршењу сложених активности у васпитно-образовном раду. Оне представљају скуп потребних знања, вештина и вредносних ставова наставника. Одређују се у односу на циљеве и исходе учења и треба да обезбеде професионалне стандарде о томе какво учење се сматра успешним" (*Standardi kompetencija za profesiju nastavnika i njihovog profesionalnog razvoja*, 2011: 2). Аутори Липовац и Голијанин Елез (Lipovac i Golijanin Elez, 2017) дефинишу три димензије учитељских компетенција: *професионалну, педагошко-дидактичко-методичку и радну*. У раду ће бити разматране педагошко-дидактичко-методичке и радне компетенције учитеља. Под *педагошко-дидактичко-методичким компетенцијама* подразумевају се, између осталих, познавање и примена педагошке теорије и праксе, креирање наставних садржаја, препознавање и решавање образовних проблема, мотивација ученика и њихово укључивање у разредне активности. Када говоримо о настави музике усмереној на традиционалне садржаје, веома је битно да је учитељ оспособљен да изабере адекватне наставне садржаје који ће бити у функцији музичког (и холистичког) развоја ученика, али и да код ученика развија и свест о националном. У *радне компетенције* спадају практично знање и општа комуникацијска, технолошка и језичка (музичка) писменост, преданост послу, савесност, преузимање одговорности, истрајавање на задатим циљевима, иницијатива, унутрашња мотивација и воља за рад. Ове компетенције требало би да помогну решавање музичке проблематике везане за традиционалне музичке садржаје којима се најчешће започиње рад на стварању звучних наслага и увођење у музичку писменост (Miletić i Stošić, 2016; Nikšić, 2022; Stojanović, 2001). Компетенције учитеља битно утичу на процес рада и учења код ученика.

Упознавање градива и његово овладавање зависе и од степена знања која учитељ поседује, његових способности да пренесе то знање, да изабере прикладне методе и стратегије презентације. Ако је учитељ несигуран у свом раду, несигурност преноси и на ученике, што имплицира да је одговорност учитеља у васпитно-образовном процесу велика.

Методологија истраживања

У контексту системски уређеног музичког образовања „могућ је утицај на очување националног и културног идентитета, преношењем знања о различитим елементима народне музичке традиције, карактеристикама традиционалног музичког материјала, слушањем и извођењем народних песама, те њиховог доживљавања као властитог продукта и израза” (Branković, 2022: 34–35). *Програм наставе и учења* управо препознаје традиционалне садржаје и конкретно, народну песму као основ за рад у настави која има за циљ да музички описмени ученике. Такође, за истраживање је битна и чињеница да је улога уџбеника за млађи школски узраст веома значајна, како за ученика тако и за наставника. „Изузетно је важно да основни материјал у уџбенику буде репрезент културе из које је дете, али и материјал који ће омогућити учење и комуницирање са садржајима других култура, богатећи његово музичко искуство другим музичко-ритмичким обрасцима, ширећи његова музичка знања, доприносећи општој култури и развоју личности детета” (Stošić, 2012: 26). Стога је битно да учитељи поседују довољно музичких и методичких компетенција у овој области. Такође, имајући у виду чињеницу да ставови учитеља утичу на њихов рад, као и да су „учитељи с негативним ставовима о гласби, или они са slabим повјерењем у своје способности неучинковитији у поучавању гласбе у успоредби с учитељима који имају позитивне ставове и више самопоуздања” (Šulentić Begić, 2016: 61), било је значајно испитати мишљење учитеља о сопственим компетенцијама везаним за традиционалне садржаје у настави музичке културе. Стога је реализовано истраживање чији је циљ био да испита мишљења учитеља у вези са њиховим компетенцијама за реализацију наставе музичке културе усмерену на традиционалне садржаје. Овим истраживањем настојали смо да испитамо истинитост хипотезе да су учитељи у довољној мери оспособљени и да имају довољно знања за реализацију наставе музичке културе када су у питању традиционални садржаји. Оваква хипотеза је постављена имајући у виду значај националног васпитања и колико је битно да се ученици у току школовања срећу са традиционалним садржајима, као и због чињенице да је у данашње време сукоб традиције и савременог неизбежан у земљама у транзицији, у које се сврстава и Република Србија.

Сходно циљу истраживања, дефинисани су следећи задаци истраживања:

(1) Испитати мишљења учитеља у вези са (музичким и методичким) знањима која поседују и оспособљености за реализацију наставе музичке културе усмерену на традиционалне садржаје;

(2) Испитати каква су искуства учитеља са различитим штампаним и електронским изворима (уџбеник и приручник, друга музичка литература, нотни записи, аудио и аудио-визуелни записи) које користе приликом обраде традиционалних садржаја на часовима музичке културе;

(3) Испитати мишљења учитеља у вези са могућностима унапређења знања и способности везаних за реализацију наставе музичке културе усмерену на традиционалне садржаје.

Истраживање је реализовано на почетку школске 2022/2023. године. Узорак је чинило $n = 641$ учитеља из 25 округа Републике Србије.¹

Табела 1. Карактеристике узорка истраживања

Пол	Стручна спрема	Радни стаж	Средина
	Виша школа	до 10 година	
	96	83	
Мушки	15,0%	12,9%	Урбана
48			406
7,5%	Факултет	11–20 година	63,3%
	393	105	
	61,3%	16,4%	
		21–30 година	
		255	
Женски	Мастер	39,8%	Рурална
593	152		235
92,5%	23,7%	31–40 година	36,7%
		198	
		30,9%	
Укупно			
641			
100%			

¹ Учитељи који су учествовали у истраживању запослени су у основним школама у Граду Београду и у Борском, Браничевском, Зајечарском, Западнобачком, Златиборском, Јабланичком, Јужнобачком, Јужнобанатском, Колубарском, Мачванском, Моравичком, Нишавском, Пчињском, Пиротском, Подунавском, Поморавском, Расинском, Рашком, Севернобачком, Севернобанатском, Средњебанатском, Сремском, Топличком и Шумадијском округу.

Метода теоријске анализе и дескриптивна метода примењене су током реализације циља и задатака истраживања. Метода теоријске анализе примењена је у теоријском приступу проблему истраживања и приликом интерпретације добијених резултата. Дескриптивна метода примењена је током прикупљања, обраде и интерпретације резултата истраживања. У складу са методама, у истраживању је била заступљена истраживачка техника анализа садржаја, примењена за проучавање досадашњих сазнања у вези са традицијом и традиционалним садржајима у области музике, те компетенцијама учитеља. Резултати истраживања су анализирани у односу на пол, стручну спрему, радни стаж и средину у којој учитељи раде.

За истраживање је коришћен инструмент – упитник за учитеље, који је садржао питања затвореног типа, која су се односила на: (1) варијабле истраживања: стручну спрему и године радног искуства у настави, пол, разред који учитељи воде у школској 2022/2023. години, округ и средину у којој раде; и (2) мишљења учитеља о знањима и способностима које поседују у вези са традиционалним садржајима у настави музичке културе, искуствима учитеља када су у питању извори које користе у њиховој обради и мишљењима учитеља о могућностима за унапређење знања и способности када су у питању традиционални садржаји. Упитник је дистрибуиран онлајн, уз поштовање анонимности испитаника. Подаци из анкетних упитника исказани су пребројавањем (бројчаним и процентуалним фреквенцијама). Статистички подаци добијени су употребом софтверског пакета SPSS, верзија 20. За утврђивање статистичке значајности разлике у мишљењима учитеља у зависности од варијабле истраживања, коришћен је *Хи-квадрат тест* (χ^2).

Резултати истраживања и дискусија

Први задатак истраживања односио се на (музичка и методичка) знања која учитељи поседују и њихову оспособљеност за реализацију наставе музичке културе када су у питању традиционални музички садржаји. Испитивање мишљења учитеља о сопственим знањима и оспособљености за обраду традиционалних садржаја на часовима музичке културе битно је, будући да „без помоћи учитеља ученик није у могућности да сагледа(ва) структуралне одлике наставног садржаја. Јасно је да се ни поимање народне традиције не може одвијати ако није адекватно иницирано” (Kodela i Mandić, 2016: 281). Мишљења учитеља проверавана су постављањем два питања: (1) У којој мери поседујете (музичка и методичка) знања у вези са традиционалним садржајима на часовима музичке културе? и (2) У којој мери сте оспособљени за реализацију традиционалних садржаја на часовима музичке културе? Питања су била затвореног типа, са три понуђена одговора: (а) не поседујем довољно знања/ нисам оспособљен/а, (б) поседујем знања/ оспособљен/а сам у малој мери, (в) поседујем знања/ оспособљен/а сам у великој мери.

Највећи број учитеља (укупно 375 или 58,5%) одговорио је да *поседује знање у малој мери*, или да *не поседује довољно знања* када су у питању традиционални садржаји у настави музичке културе. Обрадом података уочено је да не постоји статистичка значајност када су у питању варијабле истраживања ($\chi^2 = 10,500$, $df = 4$, $p = 0,033$). Овакав резултат није очекиван јер је познато да се на већини факултета на територији Републике Србије на којима се школују учитељи инсистира на увођењу у музичку писменост на народним тонским основама, коришћењем адаптиране *Функционалне методе*, сада *Васиљевић методе*. Међутим, узрок оваквом мишљењу учитеља може да буде чињеница да је мали број учитеља током претходних нивоа школовања стекао (не)формално музичко образовање, те да нема поверење у сопствена знања у области музике. Можемо приметити да је резултат у складу са налазима истраживања ауторке Никшић – да „учитељи у току студија, и поред савладавања више предмета из области музике, нису довољно оспособљени да изврше избор и прилагоде песме из етно-музиколошких записа потребама наставе музике и деčјим вокалним могућностима на млађем школском узрасту” (Nikšić, 2022: 102). Резултат се може поткрепити и налазима сродног иностраног истраживања ауторке Блажевић (Blažević, 2014) да тек мали број (9%) испитаника сматра да поседује довољно знања у уметничкој области.

Највећи број учитеља (укупно 387 или 60,4%) је на друго питање првог истраживачког задатка одговорио да је *оспособљен у малој мери*, или да *није оспособљен*. Ни код овог питања није уочљива статистичка значајност када су у питању варијабле истраживања ($\chi^2 = 16,973$, $df = 4$, $p = 0,002$). Тумачећи одговоре, можемо приметити да су мишљења учитеља о сопственој оспособљености за реализацију наставе музичке културе усмерену на традиционалне садржаје у складу са закључцима Гортан-Царлин и Мочинић (Gortan-Carlin i Močinić, 2017) да учитељи у току студија имају проблема у процесу развоја музичких компетенција, те да због тога сумњају у могућност, упитност или чак потребу њиховог развоја.

Резултати за први истраживачки задатак показују да учитељи углавном немају позитивно мишљење о знањима и способностима које поседују када је у питању настава музичке културе усмерена на традиционалне садржаје. Сматрамо да, иако је у последњој деценији приметан већи број научних радова и истраживања везаних за традиционалне садржаје у области музике и инсистирање на музичком описмењавању на народним тонским основама, учитељи, због слабог предзнања и степена развијености музичких способности пре студија, прекратког временског рока за стицање вештине свирања и певања, премало праксе у школи, лоших материјалних услова за наставу музике и самостално вежбање студената, нису стекли довољно музичких и методичких компетенција за извођење наставе музичке културе (Miletić i Stošić, 2016; Nikolić, 2015; Nikšić, 2023; Sudzilovski i Ivanović, 2014).

Други истраживачки задатак бавио се испитивањем искуства учитеља са различитим (штампаним и електронским) изворима које користе на часовима музичке културе приликом обраде традиционалних садржаја, имајући у виду став да „савремена проучавања процеса учења указују на посебност и моћ уџбеника у културном обликовању (енкултурацији) ученика, али и могућношћу да се делује на интеркултурни образац личности детета. Комуницирајући са текстом, а основни текст у уџбенику музичке културе је песма, он комуницира са културним окружењем” (Stošić, 2012: 26). Мишљење учитеља проверавано је постављањем питања: Које (штампане и електронске) изворе користите приликом обраде традиционалних садржаја? Учитељи су могли да се одреде за један од три понуђена одговора, да користе – а) само уџбеник (и приручник), б) само додатне изворе (друга музичка литература, нотни записи, аудио и аудио-визуелни записи) и в) уџбеник (и приручник) и додатне изворе.

Резултати показују да 578 или 90,2% учитеља користи и уџбеник и додатне изворе (другу музичку литературу, нотне записе, аудио и аудио-визуелне записе) приликом обраде традиционалних садржаја на часовима музичке културе, што је и налаз истраживања ауторки Никшић и Чекић Стошић (2023). Статистичка значајност код резултата у погледу варијабли истраживања није уочљива ($\chi^2 = 2,925$, $df = 2$, $p = 0,232$). Овај резултат можемо образложити потребом учитеља да недостатак знања и способности за реализацију традиционалних садржаја, али и непостојања јасне методичке основе у већини уџбеника, те недовољно прецизног дидактичко-методичког упутства када су у питању традиционални садржаји (народне песме и игре) у *Програму наставе и учења* (Nikšić i Šekić Stošić, 2023), надокнаде коришћењем расположивих извора, а у функцији побољшања квалитета наставе музичке културе усмерене на традиционалне садржаје. Овакав резултат можемо поткрепити и резултатом истраживања Танасковић и Судзиловски – „учитељи традиционалне садржаје на часовима музичке културе практикују у већој мери, али сматрају да постоји потреба да се на часовима музичке културе укључи више ових садржаја” (Tanasković i Sudžilovski, 2023: 9), чиме се потврђује мишљење анкетираних учитеља да су традиционални садржаји у области музичке културе недовољно заступљени.

Трећи истраживачки задатак испитивао је мишљења учитеља у вези са могућностима унапређења знања и способности везаних за реализацију наставе музичке културе усмерене на традиционалне садржаје. Учитељи су на питање: Који су Ваши предлози за унапређење вештина и знања учитеља везаних за реализацију традиционалних садржаја на часовима музичке културе?, поред понуђених одговора у упитнику – (а) учинити традиционалне садржаје доступнијим (библиотеке, интернет), б) унапредити иницијално образовање учитеља и в) унапредити курсеве за професионално усавршавање учитеља у овој области) – могли да одговоре дајући и своје мишљење у вези са начинима унапређења знања и способности у области традиционалних садржаја.

Највећи број учитеља (210 или 32,8%) сматра да постоји потреба за повећањем броја курсева за професионално усавршавање учитеља који би се бавили традиционалним садржајима (Табела 2). Статистичка значајност је уочљива код резултата у односу на средину у којој учитељи раде ($p < 0,05$). Највећи проценат учитеља који раде у урбаним срединама сматра да је потребно обогатити курсеве за професионално усавршавање учитеља. Њих 161 или 25,1% сматра да би традиционалне садржаје требало учинити доступнијим (на интернету или у фондовима библиотеке).

Табела 2. Мишљења учитеља о могућностима за унапређење знања и способности везаних за реализацију традиционалних садржаја

Средина	Урбана	Рурална	Укупно
Доступнији традиционални садржаји (библиотеке, интернет)	96 15,0%	65 10,1%	161 25,1%
Унапређено иницијално образовање	45 7,0%	15 2,4%	60 9,4%
Обогатити курсеве за професионално усавршавање	145 22,6%	65 10,2%	210 32,8%
Доступнији традиционални садржаји и унапређено иницијално образовање	17 2,6%	7 1,1%	24 3,7%
доступнији традиционални садржаји и обогатени курсеви за професионално усавршавање	43 6,7%	36 5,6%	79 12,3%
Унапређено иницијално образовање и обогатени курсеви за професионално усавршавање	37 5,8%	23 3,6%	60 9,4%
Доступнији традиционални садржаји, унапређено иницијално образовање и обогатени курсеви за професионално усавршавање	18 2,8%	20 3,1%	38 5,9%
Остало	5 0,8%	4 0,6%	9 1,4%
Укупно	406 63,3%	235 36,7%	641 100,0%

$$\chi^2 = 15.177; df = 7; p = 0,05$$

Мишљења учитеља о могућностима за унапређење знања и способности везаних за реализацију традиционалних садржаја у настави музичке културе слична су налазима истраживања ауторке Блажевић (Blažević, 2014) да постоји потреба за организовањем тематских скупова, семинара, предавања и радионица, те већом доступношћу стручне литературе.

За истраживање нису без значаја и одговори које су учитељи дали под ставком *остало*. Мишљења учитеља о могућностима за унапређење знања и способности везаних за реализацију традиционалних садржаја у настави музичке културе су и следећа: 1) кориговати и допунити традиционалним садржајима (народне песме и игре, духовна музика) програм и уџбенике за предмет музичка култура, 2) повећати недељни фонд часова музичке културе, 3) размислити о увођењу фолклорних игара као предмета, 4) размислити о могућности сарадње учитеља и школе са културно-уметничким друштвима или стручњацима у области музике и етномузикологије. Оваква мишљења могу се поткрепити закључком истраживања ауторке Никшић, да „учитељи у настави најчешће не користе народну музичку грађу, зато што она, услед незаинтересованости музичких педагога, није истражена са аспекта поставке елементарне музичке писмености, те је и нема у методичкој и уџбеничкој литератури” (Nikšić, 2022: 102). Овакви одговори учитеља у складу су и са резултатима сродног истраживања Расел-Бови (Russel-Bowie, 2009, према: Šulentić Begić, 2016), где су као основни проблеми са којима се учитељи срећу приликом реализације наставе музичке културе наведени: негативан став према сопственим музичким компетенцијама, недостатак одговарајуће литературе, недовољан број часова музичке културе у току недеље, мањак времена за припрему часова.

Тумачећи резултате истраживања, можемо закључити да хипотеза да су учитељи у довољној мери оспособљени и да имају довољно музичких и методичких знања за реализацију наставе музичке културе када су у питању традиционални садржаји није потврђена. Морамо приметити да су учитељи свесни својих недостатака, спремни да се усавршавају у области традиционалне музике, али да сматрају да би одређене праксе требало променити. Сматрамо да су овакви резултати последица системских одређења – очекивања од учитеља су велика, како у погледу ангажовања тако и у погледу квалитета педагошког рада. Међутим, мишљења смо да је потребно прво ускладити рад учитеља у области музичког образовања ученика са сопственим музичким језиком, јер једино када ученик овлада матерњим музичким језиком, могуће је да се његов развој касније усмери ка (европском) дур-мол систему. Сматрамо да се узрок овакве ситуације у пракси налази првенствено у непостојању националне стратегије усмерене на традиционалне садржаје, од којих се посебно издваја народна песма различитих крајева Србије као музички матерњи језик одређених средина. Такође, мислимо да би већи број часова у току музичког образовања и оспособљавања учитеља на факултету, али и часова у школама, свакако дао одређене резултате у нивоу музичких знања и компетенција, нарочито оних методичких.

Закључак

„За разумевање значаја мултидимензионалности традиције, као ентитета прошлости друштва у којој су садржане и прошлост, садашњост и будућност, потребно је имати много теоријског и практичног знања” (Mesaroš Živkov i Markov, 2020: 63). За упознавање ученика са традиционалним садржајима на часовима музичке културе неопходан је и пажљив приступ учитеља који би у свом васпитно-образовном раду истовремено требало да воде рачуна о очувању народне традиције и да одговоре савременим захтевима васпитно-образовног процеса у глобализованом друштву. У овом процесу важну улогу имају и *Програма наставе и учења* који утиче на концепцију и садржај уџбеника музичке културе, као и национална стратегија за образовање на традиционалним основама.

Резултати истраживања наводе на закључак да постоји потреба за унапређењем наставе музичке културе када су у питању традиционални садржаји. Како би се ученицима пружила квалитетнија настава у складу са принципима националног васпитања, потребно је поради на стручном усавршавању и музичком образовању учитеља. Потребно је едуковати учитеље првенствено за избор уџбеника, као и за начин допуне уџбеника традиционалним музичким садржајима. Овакав закључак је у складу са налазима других истраживања где су учитељи мишљења да су углавном компетентни за професионално деловање, са отвореним могућностима за даље усавршавање, али да је потребно да буду у већој мери оснажени у подручју стицања музичких компетенција.

Имајући у виду резултате истраживања, можемо закључити да музичко образовање и стицање компетенција представља велики изазов за већину студентата током студирања. Када су у питању традиционални садржаји у области музике, „поред чинилаца из непосредног окружења ученика, учитељ је тај који може допринети да се код ученика јави интересовање и љубав према традиционалној музици и традицији свог народа” (Tanasković i Sudzilovski, 2023: 10). Стога је неопходно да они који се баве креирањем образовне политике буду јасни у погледу одређивања улоге учитеља (у националном васпитању), и у складу с тим, усаглашавања начина осигуравања стручног усавршавања, јер „повећење учитеља у своју струку, знања и вештине које има, вредности и ставови које заступа и подстицање потенцијала (способности) ученика за учење и промену, као и став о важности образовања за лични и друштвени развој, значајно утичу на квалитет поучавања и учења у школи” (Lipovac i Golijanin Elez, 2017: 59).

Истраживање би требало да буде добра база за будуће истраживаче, методичаре и музичке педагоге који ће се бавити музичким образовањем усмереним на традиционалне садржаје. Методичке импликације рада односе се на потребу за ревидирањем законске регулативе (допуна *Програма наставе и*

учења постулатима *Васиљевић методе*, као и садржајима који ће допринети да учитељ користи народну песму свога краја), те помоћи ауторима уџбеника да се одлуче за систем који јача национални музички идиом у раду са децом, а самим тим утиче и на идентитет и општу културу детета. Такође, потребно је у току школовања учитеље упознати са научно утемељеном методом рада (*Васиљевић метода*) која се ослања на српску народну тоналност, као и повећати број и квалитет акредитованих програма за стручно усавршавање учитеља. Резултати истраживања указују и на потребу за осавремењивањем силабуса факултета за образовање учитеља, али и повећањем броја часова музичке културе у школи.

Литература

- Bazić, M. (2007). *Identitet i kulturno nasleđe Srba*. Beograd: Naučna KMD.
- Belojica Pavlović, B. i Cicović Sarajlić, D. (2018). *Nacionalno vaspitanje u nastavi muzičke kulture*. Leposavić – Kosovska Mitrovica: Univerzitet u Prištini – Kosovska Mitrovica, Učiteljski fakultet u Prizrenu – Leposavić. Zvečan: Fakultet umetnosti u Prištini.
- Blažević, I. (2014). Suvremeni kurikulum i kompetencijski profil učitelja. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Splitu*, 6(7), 119–131.
- Branković, A. (2022). *Aplikativnost narodne pesme u nastavi početnog muzičkog opismenjavanja u Srbiji tokom 20. veka*. (Neobjavljena doktorska disertacija). Beograd: Fakultet muzičke umetnosti.
- Gortan-Carlin, I. P. i Močinić, S. (2017). Iskustveno učenje i stjecanje glazbenih kompetencija učitelja razredne nastave. *Školski vjesnik: časopis za pedagošku teoriju i praksu*, 66(4), 511–526.
- Lipovac, V. i Golijanin Elez, S. (2017). Profesionalne kompetencije učitelja i kompetencije učenika. *Naša škola*, 3–4, 55–72.
- Kodela, S. (2011). *Metodički pristup primeni tradicionalne pesme u muzičkoj nastavi osnovne škole i škole za osnovno muzičko obrazovanje*. (Neobjavljena doktorska disertacija). Vranje: Univerzitet u Nišu, Učiteljski fakultet.
- Kodela, S. i Mandić, B. (2016). Koliko negujemo tradicionalnu pesmu na predmetima solfedo i muzička kultura? *Nasleđe*, 33, 279–299.
- Mesaroš Živkov, A. i Markov, Z. (2020). Opažanja roditelja i učitelja o zastupljenosti sadržaja narodne tradicije u školskim aktivnostima učenika mlađeg školskog uzrasta. *Pedagoška stvarnost*, LXVI(1), 59–71.
- Miletić, A. i Stošić, A. (2016). Pisma kao višenamensko nastavno sredstvo u razvoju muzičkih sposobnosti pri uvođenju učenika u elementarno muzičko obrazovanje. U M. Ristić (ur.), *Didaktičko-metodički pristupi i strategije – podrška učenju i razvoju dece*, 30. novembar 2016. Beograd (str. 269–283). Beograd: Učiteljski fakultet.
- Nikolić, L. (2015). *Faktori sticanja i razvoja muzičkih kompetencija kod studenata učiteljskih fakulteta*. (Neobjavljena doktorska disertacija). Beograd: Fakultet muzičke umetnosti.
- Nikšić, N. (2022). Metodička primenljivost narodnih pesama novopazarskog kraja u postavi elementarne muzičke pismenosti. *Inovacije u nastavi*, XXXV(2), 102–116. <https://doi.org/10.5937/inovacije2202102N>
- Nikšić, N. (2023). Problemi nastave muzičke kulture u mlađim razredima osnovne škole na području školske uprave Novi Pazar. *Research in Pedagogy*, 13(2), 413–424.
- Nikšić, N. i Čekić Stošić, A. (2023). Narodna pesma iz etnomuzikološke građe u funkciji primene Vasiljević metode – metodički aspekt izbora dopunskog muzičkog materijala za mlađi školski uzrast. *Inovacije u nastavi*, XXXVI, 37–60.

- Pavlović, B. i Cicović Sarajlić, D. (2017). Nacionalno vaspitanje na osnovama srpske umetničke muzike u osnovnoj školi. *Zbornik radova Filozofskog fakulteta*, XLVII(4), 143–160.
- Standardi kompetencija za profesiju nastavnika i njihovog profesionalnog razvoja* (2011). Ministarstvo prosvete Republike Srbije.
- Stojanović, G. (2001). *Komparativna metodologija nastave muzičke pismenosti i početnog čitanja i pisanja*. (Neobjavljena doktorska disertacija). Beograd: Fakultet muzičke umetnosti.
- Stošić, A. (2012). Udžbenik muzičke kulture – oslonac u radu učenika i nastavnika. *Inovacije u nastavi*, XXV, 22–30.
- Sudžilovski, D. i Ivanović, M. (2014). Muzička pismenost studenata na početku inicijalnog obrazovanja. *Zbornik radova Pedagoškog fakulteta u Užicu*, 17(16), 213–224.
- Šulentić Begić, J. (2013). Kompetencije učitelja primarnoga obrazovanja za poučavanje glazbe. *Život i škola*, 29, 252–269.
- Šulentić Begić, J. (2016). Glazbene kompetencije studenata učiteljskog studija. *Napredak*, 157(1–2), 55–69.
- Šuvaković, U. (2010). Nacionalno vaspitanje – put usvajanja i globalnih i nacionalnih vrednosti. U S. Denić (ur.): *Mogućnost nacionalnog vaspitanja u vreme globalizacije* (str. 130–144). Vranje: Učiteljski fakultet.
- Tanasković, M. i Sudžilovski, D. (2023). Srpska tradicionalna muzika u mlađim razredima osnovne škole: perspektiva učitelja. *Inovacije u nastavi*, XXXVI(4), 1–11.
- Trifunović, V. (2015). *Obrazovanje i kulturni identitet*. Jagodina: Univerzitet u Kragujevcu, Fakultet pedagoških nauka.
- Vasiljević, Z. (1997). Muzička nastava u osnovnoj školi – nekad i sad. *Nastava i vaspitanje*, XLVI(2–3), 219–228.
- Vasiljević, Z. (2006). *Metodika muzičke pismenosti*. Beograd: ZUNS.
- Vukićević, N., Golubović Ilić, I. i Stanojević, V. (2016). Predškolsko vaspitanje u funkciji očuvanja narodne tradicije u savremenom društvu. U E. Kopas-Vukašinović i B. Stojanović (ur.), *Savremeno predškolsko vaspitanje i obrazovanje: izazovi i dileme*, 25. mart 2016, Jagodina (str. 167–181). Jagodina: Fakultet pedagoških nauka Univerziteta u Kragujevcu.
- Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja* (2020). Prosvetni glasnik, Službeni glasnik RS, br. 6/20.

MARIJA K. TANASKOVIĆ

University of Kragujevac – Faculty of Education, Užice

**PRIMARY SCHOOL TEACHERS' OPINIONS ABOUT THEIR OWN
COMPETENCIES FOR TEACHING MUSIC CULTURE FOCUSED
ON TRADITIONAL CONTENT**

SUMMARY

One of the goals of teaching music culture is to introduce pupils to the musical heritage of their own people. In this process the teacher has a significant role. To respond to the tasks that lead to the successful implementation and outcomes of teaching process, the teacher must possess professional and general competences, because the pupil's mastery of the material depends on teacher's knowledge, skills to transfer knowledge and his ability to choose appropriate teaching content, methods and strategies for representing the content.

The paper presents the research conducted on the population of primary school teachers (n = 641) in Serbia, which aimed to examine their opinions in relation to their competencies to teach music culture focused on traditional content. The descriptive and the method of theoretical analysis were used. The research techniques were surveying and content analysis. The results show that a large number of primary school teachers believe that they are not sufficiently qualified and that they do not have enough knowledge for teaching music culture focused on traditional content. Most of them use textbooks and additional sources to process traditional content and are aware that they need to improve their competencies. The conclusion is that traditional content should be more accessible and that initial education and professional training of primary school teachers in this area should be improved.

Keywords: *primary school teacher, national education, teaching music culture, traditional content, competencies.*